

Egy időszerű évforduló

244

„A főváros arcuata szembetűnően megelevenült. A szállodák, közhelyek telvék vidéki vendégekkel. A néptanítók nagy számmal vannak” — olvashatták 1870. augusztus 17-én a *Fővárosi Lapok*ban a pesti polgárok. Csakugyan nagy számú, pontosan 2023 — főleg vidéki — tanító tartózkodott ezekben a napokban Pesten: száz esztendővel ezelőtt az első egyetemes tanítógyűlést tartották.

1848 óta nem került sor hazánkban hasonló nagyszabású pedagógus megmozdulásra. Akkor iskolafokra és felekezeti megoszlásra való tekintet nélkül gyűltek össze Pesten hazánk tanítói—tanárai, hogy a forradalmi időnek megfelelő közoktatási rendszer megteremtéséről tanácskozzanak. Azóta semmi sem mozdult.

Az 1867. évi kiegyezés azután új lendületet adott a polgári fejlődésnek. Hatására elsőként a legelhanyagoltabb iskolafok, a népiskola munkásai léptek a nyilvánosság elé. Követelték a néptanítók egyetemes — tehát felekezeti különbségre nem tekintő — gyűlésének összehívását. Követelésük indítéka elsősorban az volt, hogy az 1868. évi Eötvös-féle népoktatási törvény bizonyos tekintetben elmaradt reményeiktől. Nevezetesen abban, hogy nem rendelte el az egyházi iskolák államosítását. Másrészt ekkor már egyes kapitalista körök is felismerték, hogy a bonyolultabb gépek kezeléséhez, a termelékenység növeléséhez műveltebb munkásra van szükségük, s ezért hajlandók voltak bizonyos mértékig támogatni a jobb köznevelést követelő tanítók moz-

galmát. Nem is beszélve arról a közvetlen haszonnól, amit a tanszerkiállításukat vagy mezőgazdasági gépgyárukat meglátogató tanítóknak a gyártmányaik érdekében kifejtendő propagandájától vártak! Némely hivatalos körök pedig nemzeti asszimilációs politika alkalmas eszközét látták a mozgalomban, amiként az egykorú német és osztrák tanítóegyesületeknek szintén volt ilyen szerepük. (*Néptanítók Lapja*, 1870. június 2.)

Mint az itt röviden vázolt körülményekből is kitűnik, a tanítók első egyetemes gyűlését meglehetősen különböző, csaknem ellentétes érdekekből kezdeményezték, illetve támogatták. A szervezést magára vállaló Népnevelők Pesti Egyletének felhívásában fel is fedezhetők ezeknek az ellentétes indításoknak a nyomai. A pesti együlett mindamellet elismerés illeti a gyűlés szervezése körül kifejtett szívós munkájáért. Tanszerkiállítást szerveztek, felhívással fordultak a tanítósághoz, s kérték, hogy dolgozzanak ki egyes fontosnak tartott pedagógiai kérdéseket, gyűjtést rendeztek az értekezlet költségeinek fedezésére. Kedvezményes közlekedést és szállást biztosítottak. Gondoskodtak arról is, hogy ügyüknek megfelelő visszhangja legyen a különböző társadalmi körökben. Megnyerték Eötvös József miniszter, majd Pest és Buda város támogatását is. A kitartó munka eredménye nem is maradt el: friss levegő áramlott a tanítóegyletekbe, amelyeknek pedig — mint az egyik cikkíró megjegyezte — a „legnagyobb része eddigelé csak szellemi teng életet élt”. A szervező munka másik nagy eredménye magának a gyűlésnek a létrejötte volt.

A magyarországi

néptanítók

első

egyetemes

gyűlése

Pesten

1870. augusztus 15–18

Az utolsó napokban — augusztus 6-a táján — olyan hírek terjedtek el ugyan, hogy a francia-porosz háború miatti a gyűlés elmarad, de ez csak szóbeszédnek bizonyult. Augusztus 15-én, a tervezett időpontban megkezdődött az értekezlet. Tárgysorozatán rendkívül fontos, mai szemmel nézve is nagyon érdekes kérdések szerepeltek. Többek között mindjárt az első előadás „*A népiskola és a társadalom*” címet viselte. A további előadásokat a közös, illetve felekezeti iskolák kérdéséről, a közoktatásügyi törvényről, a tanítók helyzetéről, valamint pedagógiai és dialektikai kérdésekről tervezték.

Néhány alapvető kérdés megoldatlansága miatt azonban nem voltak képesek végigmenni ezen az érdekes és hasznos tárgysorozaton. Bármi volt napirenden, mindig visszatértek a tanítók rossz társadalmi helyzetének problémájára, s ennek általuk felismert okára: a felekezeti iskolák rendszerére. Már az első napon — az iskola és a társadalom viszonyát kutatva — megállapították, hogy csak a tanítók jobb fizetésével, társadalmi, erkölcsi megbecsülésével lehet helyreállítani az iskola becsületét a nép körében. Az előadók és hozzászólók érzékletesen festették le a vidéki tanítók helyzetét, s a mai ember csak ezeket olvasva értheti meg a két kérdés szoros kapcsolatát. Az egyik előadó például elmondta, hogy a tanítók „*idejüket a városban privát-tanítással, a falun pedig mindennapi kenyerök természetével töltik*”, holott „*A társadalomnak arra kellene törekednie, hogy a néptanító egészen néptanító legyen.*” (*Jegyzőkönyv*, 23. lap.) Mások elmondták, hogy „*az iskolák épületei most is oly rozzantak, melye-*

ket csak arról lehet megismerni, hogy ablakaik szaklapokkal vannak kifoltozva.” (Jegyzőkönyv, 23. lap.) Megint mások elképesztő dolgokat közöltek a tanítók fizetésének módjáról. „Tudjuk tapasztalatból” — mondta az egyik felszólaló —, „hogy némely helyen tandíj fejében különféle termények, fűtésre fa, minden háztól egy-egy kenyér, csirke stb. fizetetik, — s ennek beszédése a tanítót illeti, ki is, hogy ne éhezzenek, házról házra kénytelen ezeket úgyszólván koldulni. — Fáradsága jutalmául sokszor kellemetlenséget s ellenszenvet nyer díjúl a szegény tanító, minek következése a néppel való meghasonlás és a gyermekeknek az iskolától való elvonása szokott lenni.” (Jegyzőkönyv, 31. lap.)

Minthogy pedig a régebbi s elmaradottabb szokásokhoz igazodó, nagyszámú egyházi iskolákban sokkal rosszabbak voltak a viszonyok, mint a néhány újabb községi iskolában, teljesen érthető, hogy az értekezlet hangulata hátrázottan az egyházi iskola ellen fordult. Vass Mátyás tanító felszólalása például valóságos kifakadássá vált, amikor arról beszélt, hogy az az egyén, „kit a községben tanító úrnak” címeznek, a papnak egyszersmind öltöztetője, gyertyagyújtogatója, a betegekhez lámpavivője, harangozója, lakomák alkalmával felszolgáló inasa, (Nagy tetszés, zaj. Halljuk!) a gazdaságban inasa, palérja, s szüret alkalmával talán még csöbör hordozója is? (Zaj.)” (Jegyzőkönyv, 78. lap.) De nemcsak anyagi, hanem szorosán vett szakmai, tehát pedagógiai okok is az egyházi iskolák elleni állásfoglalásra készítették a gyűlés résztvevőit. „A pedagógia az ember nevelésének tudománya” — mondta például az egyik hozzászóló — „tehát az ember lényéből és természetéből indul ki és első feladata, első célja, a gyermekből embert, tökéletes embert nevelni. Az egyházi iskola, amelynek csupán a teológia irányadó, még az ember nevelésénél sem az emberből, hanem az egyházból és azon szempontból indul ki, miként használhatna saját egyházának, Mert ennek nem az embernevelés közvetlen célja, hanem jó katolikusokat, protestánsokat vagy zsidókat nevelni.” (Jegyzőkönyv, 48—49. lap.) Amikor pedig

egyes pap-tanítók védelm próbálták az egyház álláspontját „az izgatottság oly emelke és oly magas fokra hágott, h többször 10—15 percig tökélen megakadt a tanácskozás és a terem két fenyegető s egymást megrohanni készülő népcsoport képét nyújtotta”. (Pesti Napló, reggeli kiadás, 1870. aug. 18.)

Igy azután érthető, hogy egyes tervbevett kérdések megtárgyalására nem kerülhetett sor. Ennek ellenére számos lényeges kérdésben érdemleges határozat született. Így többek között határozatot hoztak a népnevelési egyletek, a szakképzett iskolai hatóságok, a tanítók magasabb szakképzésének biztosítása érdekében; közös óhajként szögeztek le a tanítói fizetés és nyugdíj újbóli rendezésének, valamint az országos néptanítói egylet életre hívásának szükségességét. Nagy többséggel határozta el a gyűlés azt is, „hogy élénk rokonszenvét fejezi ki a közös iskola iránt s annak a hitfelekezeti iskolák felett elsőbbséget tulajdonít, még pedig: 1. humanitási, 2. pedagógiai, 3. vallásos, 4. nemzeti, 5. polgári, 6. különleges magyar nemzeti és 7. nemzetgazdasági szempontból”. (Jegyzőkönyv, 9. lap.)

Meg kell jegyezni, hogy ezeknek a határozatoknak tulajdonképpen semmilyen hatályuk nem volt a törvényhozás, vagy a miniszteri elhatározások tekintetében. Már azért sem lehetett ilyen hatályuk, hiszen nem választott küldöttek, hanem csupán

a határozatok, a vita menetét s az elhangzott hozzászólásokat.

Több lap, így a Pesti Napló is, megróttá a tanítókat. A Néptanítók Lapjában pedig Mayer Miksa, mint a lap szerkesztője, — s mint ilyen az illetékesekhez is közelálló — értékelte az eseményeket. Cikkében elismeréssel szólt ugyan a tanítóknak az országos gyűlés szakmai tanácskozásain is megnyilvánuló alapos felkészültségéről, a megbeszélések mérlegét azonban ő is elmarasztalólag vonta meg. „Az egész gyűlést egy rajongó párt terrorizálta; aki nem beszélt ennek szája íze szerint, azonnal lepisszegtetett: érvek helyett a torkok győztek” — írta az antiklerikális többségről. „És ilyen előzmények után” — folytatta — „ne csudálkozzék a gyűlés, ha határozatai, kívánságai, hiányozván belőlök a tárgyilagosság, e mellözhetetlen, mert bizalmat ébresztő kellék, sehol oly visszhangra és készsége nem találandnak, mint találtak volna más magaviselet mellett.” (Néptanítók Lapja, 1870. aug. 25.)

A tanítószág első szervezkedési kísérlete tehát — minden bölcs és nemes elgondolásával együtt — 100 esztendővel ezelőtt beleütött az úri Magyarország akkor még szilárd ellenállásába.

SZÜCS LÁSZLÓ

Bertha Zoltán: Edények

